

Német világ Fehérvárott. — Városunk I. Miksa római király birtokában. (1490 nov. 17—1491 júl. 26)

AMIDÓN 1490 ápr. 25-én, előkelő és néma közönség jelenlétében bezárult a fehérvári bazilika sírboltja Mátyás király tetemei felett, előlépett tizenkét vértés vitéz és a szent korona valamennyi országának címerét összetörte. A magyar állam jövő sorsának végzetesül valóra vált szimboluma volt ez, amely mintegy előre jelezte, hogy a középkori magyar nagyhatalom rövidesen ugyanúgy szét fog töredezni, mint ahogyan szertehullottak az országrészek kőbe vésett jelvényei a Boldogasszony-templom csillogó márványán. A nagy király halála után hamarosan megindult bomlási folyamat lehetővé tette, hogy ellenséges had törjön az ország szívébe. Városunk ez alkalommal súlyos anyagi és vér-áldozatot fizetett ama könnyelműségért, amellyel egyesek hazánk akkori sorsát intézték.

* * *

Első tekintetre különösnek tűnhetik fel, hogy Magyarország olyan előnyös külső körülmények között, mint amilyenekkel Hunyadi Mátyás jobb sorsra érdemes országát hátrahagyta, oly szédületes gyorsasággal szétesett és védekezésre képtelenné vált. A dolog valóban különös, de kielégítő magyarázatra talál azokban a politikai viszonyokban, amelyek hazánkat a XV. sz. végén jellemezték. Ami pedig azokat a speciális okokat illeti, amelyek pillanatnyilag a nemzet egységének megbontásához és erőinek gyors széteséséhez vezettek, azok most a királyválasztással voltak kapcsolatosak.

Sambucus azt állítja, hogy a haldokló Mátyás király különösen három dolgot ajánlott a betegágyát körülálló magyar urak figyelmébe. Nevezetesen, hogy fiát válasszák meg utódjának, távolítsák el Beatrixet és ne hanyagolják el zsoldos seregét. Az elbeszélés költött ugyan, de kitűnően sikerült, tömör összefoglalása ama feltételeknek, amelyek mellett Magyarország az európai államok sorában elfoglalt előkelő helyét és függetlenségét továbbra is megőrizhette és a szomorú hanyatlást kikerülhette volna.

Azonban — mint ismeretes, — a magyar urak e feltételek egyikét sem valósították meg, legkevésbé azt, amelyik a trón betöltésére vonatkozott. Bár esküvel fogadták valamennyien, hogy a fiatal János herceget uralkodójuknak elfogadják, mégis alig hunyta le szemét a nagy király, ígéretükről a legtöbben megfellebbeztek. Közöttük éppen azok, akik volt uruknak legtöbbit köszönhettek: felemelkedést, vagyont és méltóságot, s akik e mellett a politikai élet szövevényes útvesztőin is a legügyesebben tudtak mozogni. Különbösen is e korszak embereinek jellemző vonása volt, hogy könnyen kitértek a terhesnek vélt kötelezettség teljesítése elől, mihelyt arra alkalom adódott. Végeredményben a magyar urak esküszegése és ármányos viselkedése elűtötte János herceget a koronától és Ulászló cseh királyt ültette Szent István trónjára.

Volt azonban még valaki, aki jogos igényekkel léphetett fel a magyar királyi méltóságot illetőleg: I. Miksa római király, a Habsburg-család fiatal és ambiciózus tagja. Igényeit az 1463-as soproni szerződésnek arra a pontjára alapította, amelyben a magyarok kötelezték magukat, hogy ha Mátyás király törvényes utód nélkül halna meg, III. Frigyes német-római császárt, vagy közvetlen leszármazottját fogadják el királyuknak. A feltételezett eset most bekövetkezett, és III. Frigyes jogainak érvényesítését fiára, az említett I. Miksa római királyra bízta. A Habsburg-család trónrajutásához azonban ezidőszerint hiányoztak a szükséges előfeltételek. Egyrészt nem volt pártjuk, másrészt pedig a császárnak Mátyás királlyal szemben folytatott alattomos politikája és háborúi egész családját gyűlöletessé tették a magyarok szemében. A királyválasztó országgyűlés tehát kereken megtagadta a soproni szerződés végrehajtását.

Az a kérdés már most, hogy ha az a két tényező, amely az uralkodó személyét előre meghatározhatta volna, — mint a soproni szerződés, vagy az urak esküje Korvin János érdekében, — a királyi szék betöltésénél nem érvényesült, mégis mi-féle szempont vezette a választókat akkor, amikor e fontos ügyben döntöttek? Az események alapos vizsgálata arról győz meg bennünket, hogy Ulászló megválasztásánál főleg a rendek osztályérdeke és önző szempontjai érvényesültek. A rendi korszak dualisztikus államrendszerében ugyanis a királyi hatalom és az „una eademque nobilitas“ egyensúlyozó erőkként hatottak egymásra. Mátyás uralkodása alatt az egyensúlyi helyzet elbillent a királyi hatalom javára, amely a maga akaratát, ha kellett, a rendek ellenére is megvalósította. Mindazonáltal Mátyás kormányzása emez önkényes színezete mellett is általános nemzeti szempontból előnyös lett volna, ha előnyeit nem csupán a király személye biztosította volna. Sajnos Mátyást egyéb irányú elfog-

altsága, főképpen pedig korai halála megakadályozták abban, hogy az általa inaugurált kormányrendszert megszilárdítsa és a továbbélésre képessé tegye. Így halála után nem szolgálhatott tovább a nemzet javára, sőt a rendiség brutális ellenhatását váltotta ki. Mert, miután az ország sorsának intézése ismét a rendek kezébe került, ők hamarosan romba döntötték a nagy királyalkotta állam egész épületét. Megnyirbált jogaikat nemcsak visszaszerezték, hanem az uralkodó jogainak rovására ki is bővítették. A király hatalmát szűk korlátok közé szorították, azután kiválasztották azt az egyént, aki ilyen megkötések mellett is hajlandó volt vállalni a királyi méltóság súlyos terheit, és akinek gyenge egyénisége elég biztosíték volt arra, hogy a szűkre szabott kereteket energikus kézzel nem rombolja szét. Ezt az egyént találták meg a magyar urak Ulászló király személyében.

Még ez is rendben volna, ha uraink a gúzsbakötött királyi hatalom helyett maguk intézik az ország sorsát úgy, ahogyan azt a bekövetkezett súlyos körülmények megkívánták volna. Ha minden igyekezetükkel arra töreksenek, hogy az országot választottjuk, Ulászló királysága alatt meg is védelmezzék. De ez nem történt meg. Így amidőn a királyválasztás miatt a másik két trónkövetelő: János Albert lengyel herceg, Ulászló öccse, és a római király támadásra készültek, hogy fegyveres erővel szerezzék meg azt, amit békés úton elnyerniök nem sikerült, Magyarország határai, — hiányozván a megfelelő kormányzat és védelem, — nyitva állottak seregeik előtt.

A lengyel herceg ugyan még Ulászlóval szemben is gyengének bizonyult, de Miksa energikus fellépése komoly veszéllyel fenyegetett. 1490 augusztusában már látni lehetett, hogy a magyar királyság sorsa az Ulászló és Miksa közötti küzdelem végső kimenetelétől függ. Ekkor párthíveik kölcsönösen biztosítják egymást, azután legnagyobb részük fagyos közönnyel szemléli a helyzet alakulását, lelkében azzal az elhatározással, hogy ahhoz a félhez áll, amelyiknek a szerencse kedvez. Ez egyenlőre a római király oldalára szegődött, aki miután okt. 4-én a Lajta-menti Brucknál átlépte Magyarország határát, ellenállás nélkül jutott el Szombathelyig. Okt. 19-én rövid ostrom után Szombathely is megadja magát, mire kezdetét veszi a magyar urak tömeges meghódolása. Rövidesen hűségnyilatkozatot tesz a Dunántúl és a Délvidék valamennyi számottevő főura. Ezek legnagyobb része eredetileg Korvin János híve volt, majd a herceg bukása után a Habsburgok felé orientálódott. Ulászlót valójában soha el nem ismerték és most azonnal az ellenfél táborába siettek. A Kani-zsayak, lindvai Bánffyak, Széchyek stb. személyesen jelentik be meghódolásukat, mások, mint Ujlaky Lőrinc, Váradi Péter kalocsai érsek, a pécsi püspök, sőt maga a színleg Ulászlónak meghódolt

Korvin János is, titkos követeket küldöttek Miksához ízenvén, hogy nemsokára személyesen is megjelennek és segítik őt Buda elfoglalásában és a szent korona megszerzésében. Ezek viselkedése még menthető, hiszen vagy egyáltalán nem, vagy csak kényszerűségből vallották magukat az új király hívének; de már Zápolyai István titkos meghódolása mással mint jellemtelenséggel nem magyarázható, ha meggondoljuk, hogy első sorban az ő mesterkedései juttatták Ulászlót a magyar trónra, amiért bőven részesült is jutalomban.

Általában látszik a magyar urak viselkedésén, hogy a védelemre nem gondolnak, hanem alkalmazkodnak szolgáló módra a viszonyokhoz és mentik a saját bőrüket. Állásfoglalásuk természetesen nem őszinte, amit a római király titkára is észrevesz, amikor a magyarok tömeges politikai páfordulását regisztrálva, bizalmatlanságának a következő szavakkal ad kifejezést: „Egy magyar csak egy magyar, akinek sem hite, sem hűsége nem állandó!”

Maga Miksa, aki csak nehezen tudott eligazodni a magyar politikai élet chaotikus zűrzavarában, szintén megvető hangon nyilatkozott ellenfele egykori híveiről. Tisztában volt vele, hogy hűségnyilatkozataikra nem igen építhet, és hogy csak a maga erejében bízhat. Mivel pedig a körülmények rendkívül kedvezőek voltak számára, sietett azt minél gyorsabban kihasználni. Gyorsított menetben vonul Veszprém alá, amelynek püspöke, Vitéz János, a bécsi érsekség fejében önként megnyitotta kapuit. Így a nemzet alig két hónappal a kormányzás után arra ébredt, hogy fővárosa ellen egy mindenre elszánt ellenség vonul, amelynek útjában már csak Székesfehérvár mocsár-övezte vára állott.¹⁾

* * *

A harmincegy esztendő Miksa király kiváló szellemi tulajdonságaival magasan kiemelkedett kortársai közül. Tudománynak, művészeteknek lelkes híve és bőkezű támogatója, az irodalomnak pedig nemcsak kedvelője, hanem különféle ágaiban maga is művelője volt. Nyájasságával viszont alattvalói körében akkora népszerűsége tett szert, amilyenre a Habsburgok történetében sem előtte, sem utána nem volt példa. Életviszonyai hosszú ideig Nyugateurópához kötötték, ahol a felesége, Burgundi Mária halálával reászállott németalföldi tartományok birtokáért hosszadalmas és veszélyes háborúba keveredett a franciákkal és lázadó alattvalóival. Ezekben a harcokban nőtt hadvezérré és az itt szerzett tapasztalatait értékesítette most Magyarországon. Ő szervezte a „landsknecht”-ekből álló állandó zsoldos hadsereget, amelynek ez a magyarországi vállalat volt az első nagy erőpróbája. E mellett számos előkelő német fejedelem sietett csapa-

tával együtt a már nagy hírű római király segítségével. Így kíséretében találjuk Kristóf és György bajor, János és Frigyes szász hercegeket, Zsigmond brandenburgi őrgrófot stb.²⁾ Amidőn ez a hadsereg Székesfehérvár előtt állott, minden jel arra mutatott, hogy Ulászló magyar királyságának hamarosan vége szakad.

A mieink részéről ugyanis mindezideig alig történt valami az ellenség feltartóztatására. Miksa már Veszprémnél táborozott, amikor végre az Ulászló-párti országnagyok gondoskodni akartak a koronázó város védelméről. Azzal tisztában voltak, hogy Székesfehérvár elestével szabaddá válik az út Budára, az ország fővárosába. Az ellenállás megszervezéséhez azonban pénz kellett volna, ezt pedig az urak nem voltak hajlandók adni. Ulászló tehát egyenlőre sorsára bízta az országot, Pozsonyba távozott, hogy Beatrixnál és a fekete seregnél próbáljon szerencsét.

Annyi mégis történt, hogy az országnagyok Báthory Istvánt és Kinizsy Pált, e korszak két leghíresebb magyar hadvezérét, kisebb had élén városunk védelmére rendelték. Nagy baj volt azonban, hogy a két vezér pénzt nem kapott az expedíció támogatására. Pedig erre nagy szükség lett volna, mert a fehérvári vár gondozására az elmúlt hosszú békés korszakban kevés figyelmet fordítottak, úgy hogy már falai, bástyái omladoztak, a szükséges várvédő felszerelés pedig csaknem teljesen hiányzott. Hogy e hiányokon segítsenek, Báthory és Kinizsy a fehérváriaktól akart pénzt kipróbálni. Ez azonban nem sikerült. A kereskedő-, iparos- és földművelő elemekből álló polgárság nem látta a közelgő veszedelmet, amely életét és vagyonát fenyegette. Hivatkoztak arra, hogy a várost övező mocsárgyűrű elégséges védelmet nyújtott már a tatárok ellenében is, ennél fogva felesleges, hogy nagyobb költségekbe verjék magukat. Különben pedig a csak nem rég végbement koronázás anyagi erejüket teljesen kimerítette és így újabb terheket nem tudnak vállalni. Annyira mégis hajlandók voltak, hogy mintegy félezer katonát bebocsátottak a várba és ezeknek eltartásáról gondoskodtak. Amidőn tehát a két vezér látta, hogy az anyagi eszközök hiánya és az idő rövidsége miatt Székesfehérvár erőssége megfelelő védelmi állapotba nem hozható, s így annak megtartása legalább is kétséges, a várost sorsára bízta. Közben ugyanis feltűntek az ellenség előhadai, mire Báthory és Kinizsy az említett pár száz katonát hátra hagyván, kisdud seregükkel Tata irányában visszavonultak a főváros védelmére.³⁾

Miksa rövid pihenő után megindult hadaival Veszprém alól. Míg a pártján lévő magyarok közül Székely Jakab és a Kanihsayak a Délvidéket hódoltatták, maga a római király nov. 16-án átkelt a Sárvíz mocsarain és egy mérföldnyire a várostól, a széles mezőn táborni ütt. Még ugyanaz nap felszólította a vá-

rost, hogy térjen hűségére, de mivel erre tagadó választ kapott, azonnal hozzálátott az ostrommunkálatok előkészítéséhez. Hogy katonaságát minél nagyobb vitézség kifejtésére serkentse, a várost, — amint ez akkor általános szokás volt, — szabad rablásra átengedte nekik. Megtiltotta azonban a templomok kifosztását és a barbár kegyetlenkedéseket.⁴⁾

Azután kémekeket küldött előre, akiket magyar menekültek ruhájába öltöztetett. Ezek hírül hozták, hogy a városbeliek a nyugati külvárost, — azt t. i., amelyik szemben a Palotai kapuval, a Sziget és Ingovány között terült el, — felgyújtották, mivel erről az oldalról várták az ellenség támadását. Továbbá, hogy a várban sem elegendő katonaság, sem megfelelő hadiszerek nincsenek. Másnap, nov. 17-én reggel tehát a király egészen a város alá ment és utasította Tüskés János lovászmestert, hogy az előhaddal a külvárosokat foglalja el. Ez alkalommal történhetett, hogy amidőn az ellenség egy különítménye megjelent a Budai-külvárosban (ma Felsőváros), szembetalálta magát a mieink egy kisebb csoportjával. Ezek közé keveredett kíváncsiságból vagy merészségből a Szt. Miklós-káptalan iskolájának diáksága is, amelyet a támadók a katonasággal együtt elnyomtak és megöltek.⁵⁾

A külvárosok elfoglalásával egyidejűleg a Budai kapú külső hídfőjét védő köralakú bástyájával⁶⁾ szemben felállítottak 5—6 öreg ágyút, ugyanannyi sugárágyút, amelyekkel állandóan lőtték a falakat. Közben az egyik ágyú túl közel került a belső vár falaihoz, úgy hogy a várbeliek heves lövöldözése miatt komoly veszélybe került. Ez az incidens azonban a gyors és átütő erejű támadást már nem állíthatta meg. Az ágyútűz segítségével a Lang Konrád vezetése alatt álló svábok beveszik a Budai kapuval szemben emelt erődöt. Ugyanakkor a bajor hercegek és János szász herceg csapatai, valamint a cseh zsoldosok keresztül gázoltak a várarkokon és megmászták a falakat. A mieink ekkor már elhagyták a bástyákat, amelyeket az ellenség azonnal megszállt. Kinyitották a vár kapuit, amelyeken át most már szabadon nyomulhattak be a külvárosokban várakozó landsknechtek és a lovasság.

A lakosok fejvesztetten menekültek, csupán néhány száz lovas és bátor polgár gyülekezett a bazilika és a királyi palota közötti téren, hogy a széles úton felvonuló ellenséget feltartóztassa. Asszonyok és gyermekek szörnyű jajveszékése között folyt a harc, amelynek kimenetele nem lehetett kétes. A katonaság és a vele küzdő polgárság egy szálig elesett. A megvadult harcosok kíméletlenül leöltek mindenkit, akit elcsíphettek, úgy hogy hamarosan 800—900 ember véres teteme feküdt a város utcáin.

Mindjárt meg is kezdődött a város kirablása. Fegyveres

csoportok törtek be a házakba és a durvaság mindenféle némevel kényszerítették a polgárokat, hogy pénzüket, kincseiket és értékesebb javaikat adják elő. Ahol másképpen nem ment, kínzásoktól sem riadtak vissza.

Egy kisebb csapat meglepedkezve a királyi parancsról, Magyarország leggazdagabb templomának, a fehérvári bazilikának kirablását szándékozott végrehajtani. Kálmáncsehy Domonkos prépost ugyan a városi tanáccsal együtt a templom erőd-tornyába menekült, ahova magával vitte egyházának nagyértékű szerelvényeit is, mindazonáltal a papság és néhány előkelőbb magyar elállotta a bazilika bejáratát. Hasztalan, mert a túlerő a templom belsejébe szorította őket. A küzdelem a királysírok védelmében ott tovább folytatódott, végül is a védők — papok?) és világiak, — kegyetlen legyilkolásával végződött. A győzők azután Mátyás király tetemeit meggyalázták, majd a torony feljáratát igyekeztek betörni, hogy a templom kincseit megszerezzék. Ekkorra azonban már odaérkezett Miksa és katonáit a további kegyetlenkedésben és garázdálkodásban megakadályozta. A zsoldosok ugyan szertették volna Kálmáncsehyéket kiostromolni, de a király és tanácsosai ezt nem voltak hajlandók megengedni. Ellenben a csapatokat visszarendelték a városon kívüli székértáborba, ahova a római király kíséretével d. u. 2 óra körül szintén kivonult, miután a várba megfelelő őrséget helyezett és Ehenheim Mihályt, — az események érdekes tollú krónikását, — a préposti udvarba küldötte, hogy annak készleteiből lássa el borral és élelemmel a sereget.

Ezzel a város elfoglalása tulajdonképpen be is fejeződött. Kint a székértáborban nagy örömmel ünnepelt a győzelmes sereg. A király jutalomban részesítette mindazokat, akiknek a diadal kivívásában döntő szerepük volt. Egyeseket a győzelem emlékére lovaggá avatott⁸⁾, másokat anyagiakkal jutalmazott. György bajor herceg pl. azt a házat kapta, amely a fehérvári várban a budai kapu közelében állott és előzőleg Albert udvarbíró tulajdona volt.⁹⁾

A következő napon, nov. 18-án, tartotta Miksa király ünnepélyes bevonulását városunkba. Kiséretében voltak a német fejedelmeken és tanácsosain kívül a következő magyar főurak: kevendi Székely Jakab,¹⁰⁾ Széchy Miklós és Kanizsay László. Bár a bevonulást csapatainak viharos örömjongása kísérte, a lovagias lelkű királyt nagyon elszomorította az a látvány, amelyet a sok-sok temetetlen hulla és az elpusztított város külső képe nyújtott. Miksa most Szent István sírját óhajtotta látni. Belépett tehát a Boldogságos Szűz világhírű templomába, ahol azonban még gyászosabb kép tárult eléje. Már a templom ajtajában állítólag összerogyott a lóva, melyet rossz omen gyanánt magyaráztak a

vállalat kimenetelére vonatkozólag. Bent a templomban mintegy tíz holttest hevert szanaszét, mint e szent helyen lefolyt barbár vérengzés tanujele. Joggal kiáltott tehát fel az egykorú krónikás, hogy „vér áztatta a szentegyház padozatát!”⁽¹¹⁾ Ketten úgy látszik Mátyás király sírja védelmében szenvedtek hősi halált, mert ehhez egészen közel feküdt kihült tetemük, miközben kiontott vérük barnára festette a márványszárkófógot. A síremlék felett a templom faláról a néhai nagy királynak Magyarország címerével díszített zászlaja és fegyverzete függött. Miksa a rendkívüli látvány hatása alatt állítólag könnyezve olvasta Mátyás epitaphiumát; „sive mutabilem animo reputans fortunam, variosque mortalium casus, sive gaudio redditae hostibus vicis, ipsius fortunae regressus“. „Vagy a halandók mulandó szerencsáját és változó sorsát fontolgatva, vagy a feletti örömben, hogy ellenségétől elpartolt, hozzá pedig visszatért a szerencse“ (Tubero).

Miksa, aki Fehérvár elfoglalása után magyar királynak kezdi magát címezni, rendeletet adott ki a holttestek eltakarítására. A bazilikában talált tetemeket ugyanott helyezték örök nyugalomra. Azután rendezni kezdte a város viszonyait, hogy a kihalt élet ismét visszatérhessen bele. Legelőször is Kálmáncsehyt bírta megadásra azzal a feltétellel, hogy a templom kincseit magával viheti. Szavát meg is tartotta, csupán egy keresztet tartott vissza az egyház értékeiből, amelyről a rajta levő címer alapján azt állította, hogy hajdan valamelyik őse birtokában volt. Kálmáncsehyt méltóságától megfosztotta és a prépostságot Pollheim Bernátnak adományozta. December 4-én különben a prépostságot és a káptalant birtokaival együtt védelmébe vette. November végén pedig kihirdette, hogy a polgárok térjenek vissza házaikba és folytassák csendes békés munkájukat.

Miksa azonban végső céljának megfelelően szeretett volna minél előbb Buda elfoglalására indulni, amelynek bírja városa kulcsait meghódolása jeléül előre hozta Fehérvárra. A római király tehát Brunó Lajos költőt Ulászlóhoz küldötte, hogy vele a királyság átadásáról tárgyaljon. Ugyanakkor Kristóf bajor herceget néhány mérföldnyire előre küldötte azzal, hogy nemsokára maga is követni fogja a hadsereg zömével. Ezáltal azonban Miksa király diadalainak vége szakadt. A koszorús költőt nem valami előzékenyen fogadták Ulászlóék Budán, sőt még élete is annyira veszélyben forgott, hogy alig tudott visszatérni a bajor herceg táborába.

A királyt pedig zsoldosainak lázadása végleg megakadályozta a továbbvonulásban. Amikor ugyanis a zsákmány szétosztására került a sor, a lovasok azt követelték, hogy az elosztás az egyenlőség alapján történjék. A gyalogosok ebbe nem egyeztek bele hivatkozván arra, hogy a győzelem oroszlánrésze

az övék, ennél fogva a zsákmányból is nagyobb rész illeti meg őket. A vezérek azonban minden vitatkozásnak véget vetettek azért, hogy a zsákmányt összehordták a város főterére és ott egyenlően elosztották. Erre a gyalogosok nagyon megnehezítettek, sőt egy részük még ugyanaz nap éjjelén titkon elhagyta Miksa táborát és a Bakony irányában elindult haza felé. Hiába küldött utánuk a király futárokat, azokat visszatérésre bírni többé sem szépszóval, sem fenyegetésekkel nem lehetett.

De a visszamaradottakkal is baj volt. Ezek ugyanis kérték elmaradt illetményeiket, arra az esetre pedig, ha tovább akarják őket vezetni, kétszeres zsoldot követeltek. Miksának azonban erre pénze nem volt, s hogy hadjáratát, amelyet eddig oly páratlan szerencse kísért, befejezhesse, szorult helyzetében Pécs dúsgazdag püspökéhez, a zsidó származású Ernuszt Zsigmondhoz fordult kölcsönért. A főpap előzőleg szintén bejelentette hódolatát a római királynak, ez a meghódolás azonban — akárcsak a legtöbb magyar főrendé, — nem meggyőződésből történt, hanem az események pillanatnyi hatása alatt. Éppen ezért áldozatra nem volt hajlandó még a salzburgi érsekség fejében sem.

Igy Miksának, miután hiába kérte katonáit két héten keresztül mindennap, hogy induljanak el Fehérvárról, keserű csalódással le kellett mondania Buda elfoglalásáról és az egész ország meghódításáról. Közben ugyanis Báthory és Kinizsy megerősítették a fővárost és Mátyás volt zsoldos hada is megindult Pozsony felől, miután Ulászló az özvegy királyné segítségével kifizette elmaradt járandóságait. Fehérvár környékén ekkor már nagy területen semmiféle élelmet nem lehetett kapni. Ezért a római király, nehogy még nagyobb bajba kerüljön, a bajor herceget visszarendelte Fehérvárra, majd dec. első hetében végleg elhagyta Székesfehérvárt és megkezdte gyors visszavonulását Ausztriába. Városunkban csupán kisebb őrség maradt Reichenburgi Reinprecht parancsnoksága alatt.¹²⁾

* * *

Miksa eltávozása után nem fenyegette többé közvetlen veszedelem hazánkat. Az események fejlődése most más irányt vesz. A nemzet a rövid kábultság után magához tér. A főurak szégyenlik a történeteket és katonaságot gyűjtenek, hogy a megindítandó felszabadító hadjáratban Ulászlót támogathassák. A megváltozott hangulatra jellemző Báthory és Kinizsy levele, amelyben már a magabizás öntelt hangján írják a lengyelektől szorongatott kassaiaknak: „A római király hallván, hogy királyunk igen nagy sokasággal és erővel jön, és félvén tőle, hogy elbukik, megfutott és már e királyságból eltávozott. És reméljük Istenben, hogy ha olyan vezér kettő volna is, mint az az Albert, nekünk

akkor sem tudnának ellenállni, hanem Isten segítségével kivetjük őket.¹³⁾

Albert herceg valóban nem tudott ellentállni a megújuló magyar támadásoknak. Ulászló ugyanis, miután Miksa távoztával a németek részéről fenyegető veszedelemmel szemben némi hadalékot nyert, hadseregével öccse ellen indult. A szerencsés hadjáratot 1491 február 20-án a kassai béke fejezte be, amely után már csak a németek kezén lévő dunántúli-erősségeket kellett visszafoglalni, hogy az ország területi épsége ismét helyre álljon.

Miksa ezalatt mindent elkövetett, hogy magyarországi hadjáratát az 1491. év folyamán megújíthassa. Azonban sem fősvény atyja, sem a német birodalom nem nyújtottak neki akkora segítséget, hogy a most már tekintélyes haderővel rendelkező magyar király ellen nagyobb kockázat nélkül harcba szállhatott volna. Pedig hamarosan komoly veszély fenyegette mult évi hódításait.

A fehérvári német őrség a tél folyamán valóságos réme volt a városunk és Buda körül elterülő vidéknek. Több alkalommal jól sikerült kirándulást végzett a környékbeli várkastélyok ellen. Egyszer a Duna menti Paks mezővárost rabolták ki, máskor Ozora várában lepték meg váratlanul és fogták el fiával együtt Héderváry Miklóst. Végül azonban szomorú vége lett egyik vállalkozásuknak, amennyiben a rác Belmusi Milos és Kéri Bálint seregétől súlyos vereséget szenvedtek.

A nyár elején azután vége szakadt a fehérvári németek garázdálkodásának. Junius 5-én Báthory István a fekete sereg egy részével megindult Budáról és 8-án körülzárta a várost. Majd miután Ulászló király és Kinizsy Pál csapatainak megérkezésével az ostromlók serege mintegy negyvenezer főre szaporodott, kezdetüket vették a rendszeres ostrommunkálatok. A németek kisdéd csapata egy hónapig vitézül védte magát, de végül is be kellett látnia, hogy minden további küzdelem hiábavaló. Ők maguk akkora hadseregnek, mint amekkora a magyaroké volt, sokáig ellen nem állhattak, arról viszont hallhattak, hogy Miksa király a magyarokéval egyenrangú csapatot kiállítani nem képes. Július 23-án tehát öt napi fegyverszünetet kértek, hogy ezalatt a város átadásának módját megtárgyalják. Július 26-án végre aláírták a kapitulációt, amelynek értelmében minden rablott holmit vissza kellett adniok, viszont podgyászaik elszállítására harminc szekeret és védelmükre katonaságot kaptak a magyar királytól. Ezután hamarosan megnyitották a vár kapúit, mire városunk a nyolc hónapig tartó idegen megszállás alól felszabadult.¹⁴⁾

* * *

Miksa király pár hónap mulva a pozsonyi békében megegyezett Ulászlóval és azután nem háborgatta hazánkat. Rövide-

sen elnyerte a német-római császárságot, mellyel egy nagy, de felbomlóban lévő birodalom kormányzásának súlyos terhét vállalta magára. A császári trónon ragyogó államférfiúi képességeivel lehetővé tette, hogy imperiuma Európa vezető nagyhatalmává nőjje ki magát ugyanakkor, amikor a szomszédos Magyarországot szerencsétlen körülményei feltartóztathatatlanul sodorták a mohácsi katasztrófa felé.

1) Mátyás király halála utáni viszonyokra Szalay L. Horváth M. és Hóman-Szekfű összefoglaló munkáin kívül ld. a következő műveket: Fraknói V.: A magyar királyválasztások története. Bp. 1922. — Szabó D.: Küzdelmeink a nemzeti királyságért. Bp. 1917. — Tóth Z.: Mátyás király idegen zsoldoserege. Bp. 1925. — B. Kraus: Maximilians I. Bezieh. zu Sigismund von Tirol 1490—1496. Wien, 1879.

2) Cronicon Carionis. Murelia Aliobrogum. 1610. 917.

3) Bonfini: 539. l. — Istvánffy: 6. l. — Hiányozván a Fehérvárott végbement koronázások feldolgozása, azoknak sok részlete vár még bővebb megvilágításra. Így az a kérdés is, hogy mennyiben jelentett a fehérváriaknak anyagi megterhelést a koronázás. Ennek különben már a XIII. században nyomára akadunk. Erzsébet királyné ugyanis Nőé falut a IV. László király koronázásán szenvedett kárait jóvátétele címén adományozta a fehérváriaknak. („... ipsa domina Regina, terram suam Noe nominatam, existentem prope Albam, Civibus suis Albensibus, cum suis pertinentijs et vtilitatibus, in recompensam dampnorum eorundem Civium, que ijdem tempore coronationis domini Ladislai Regis, filij sui, fuissent perperssi, duxisset conferendam.“ — Orsz. Levéltár: DL. 641.)

4) Dubravius: Historia Boemica Basilea, 1575. 296. l.: „... datque civitatem militi in praedam, si illam expugnasset, excepto tamen templo, in quo reges Hungariae et coronantur et sepeliuntur. Illud ne quis attingeret, edicto prohibuit.“

5) A körülmények szólnak a mellett, hogy ezek a Szt. Miklós káptalan tanulói voltak. A Szt. Miklós prépostság káptalani iskolájának létezését tanúsítja: Békefi R.: A káptalani iskolák tört. Bp. 1911. 231.

6) Bonfini: 539. l.: „... validissimo propugnaculo, quod ante urbis aditum fuerat excitatum.“

7) Hogy kik voltak Fehérvár vértanú papjai, emlékeink elhallgatják. Minthogy azonban az előbbre szerepelt káptalani tagok közül egyik sem fordul elő később, feltehető, hogy az ostromban életüket vesztették.

8) A fehérvári mezőn lovaggá ütöttek közül ismeretesek a már említett Ehenheim Mihály, Albrecht von Rechberg, Georg von Rosenberg, Johann von Closen, Seyfried von Törring, Johann Holzszattel, Caspar Schenk, Otto Oberhamer, Wolfgang Weichs, Johann Schiltbass, Georg Peuscher stb. Ll. Fugger: Ehrenspiegel. Nürnberg, 1667. 1028. l.

9) „... domum Alberti prouisoris curie, prope portam budensem in ciuitate nostra Alba Regalij ...“ — Lichnovszky: Gesch. des Hauses Habsburg. VIII. Reg. 1476. — Firnhaber: 53 l. — 1526-ban ugyanezen a tájon van a város birájának a háza, amint azt Szeréminél olvassuk. (Monum. Hung. Hist. Script. I. 132.)

10) „Jacobus Siculus“, akit Károly János „Szittyja Jakab“-nak fordít, aki pedig nem más, mint ormosdi és kevédi Székely Jakab, Mátyás király unokaöccse, előbb Korvin János híve, majd a csonthegyí ütközet után a római kir. leghatékonyabb támogatója.

11) Jos. Grünbeck: Vita Friderici III. et Maximiliani I.

12) Fehérvár elfoglalásáról több hazai és külföldi mű megemlékezik. A

hazaiak közül fontosak: **Bonfini Antal** munkája (Használt kiadás: Hanovia, 1606), **Tabero Lajos** emlékiratai (**Schwandtner**: *Scriptores*, I.); Továbbá az egy századdal később élt és leginkább az előbbiekre támaszkodó, de más forrásokból is merítő **Istvánffy Miklós** Historiája. (Használt kiadása: Köln, 1622.) — Az idegenek közül a Miksának tulajdonított „*Journal de voyage du roi Maximilien en Hongrie.*“ (Kiadása eredeti nyelven **Firnhaber** alább idézendő munkájában; német fordítása: **Hormayr**: Archiv. 1810. április; magyar fordításai: 1) **Kápolnai P. J.**: I. Miksa császárnak Bécs és Szekesfehérvár elfoglalására vonatkozó feljegyzései. *Századok*, XIX. (1885.) — 2) **Gömöri G.**: Miksa római király naplójából Magyarország elleni hadjárata alatt 1490. **Had-történeti Közlemények**, IV. (1891.) 274–277 ll.) — Igen jelentős végül éppen a fehérvári események szempontjából a római király kíséretében részt vett **Ehenheim Mihály** tudósítása, amelyet kiadott **Fridrich Firnhaber** „*Beiträge zu, Gesch. Ungarns unter der Regierung der Könige Wladislaws II. u Ludvig II*“ 1460–1526. Wien, 1849. c. munkájában. (Sonderabdr. „*Archiv f. Kunde oesterreich. Geschichtsquellen.*“ III. (1849) 375–552) — **P. C. B. Han**: *Alt und Neu Pannonia*. Nürnberg, 1686. — Ami az elfoglalás napját illeti, azt a régebbi magyar irodalom november 16-ra tette az esztergomi breviárium következő bejegyzése alapján: „Nov. 16: in festo S. Othmari civitas Albaregalis fuit despoliata per Maximilianum regem Romanor.“ (L. **Pray**: *Historia Regum Hungariae*. II. 502.) Hogy azonban az elfoglalás egy nappal később történt világosan kitűnik Miksa királynak egy nov. 17-én Fehérvárról Zsigmond tiroli főherceghez intézett leveléből, amelyben többek között a következőket írja: „daz wir an gestern der gerechtigkeit nach so der allerdurchlewchtigist, grossmechtigist fürst, vnser lieber herr vnd vatter der römisch keyser vnd wir zu der cron zu Hungern haben di stat Stulweyssenburg in vnser gehorsam eruordert, vnd als si vnns das zutun gewaygert, haben wir di an hewt mit dem sturm geweltiglichen, erobert und eingenommen...“ (Firnhaber id. h. 52.)

¹³⁾ 1490 december 7-én Budán kelt levelük a kassaiakhoz: „Item Rex Romanorum audiens Regem nostrum cum maxima multitudine, et potencia venire, et formidans se periclitari diffugit, et jam de hoc regno exivit. Et speramus in deo, quod si duo duces tales essent, sicut ipse Albertus, adhuc nobis obstare non possent; sed eos auxilio Dei abjiciemus.“ Budapesti egyetemi könyvtár kézíratai: Coll. Kaprinayana. B. Tom. XXVII 164.

¹⁴⁾ A visszafoglalás napjára l. Bakócz Tamás győri püspök levelét: **Pray**: *Epistolae procerum* I. — A megadás feltételeire **Bonfini** és **Istvánffy** munkáin kívül Zápolyainak 1491 július 26 Fehérvárról a bártfaiakhoz írt levelét: „Significamus vobis, quod Alemanni qui Albam Regalem conservarunt, coacti sunt reddere Civitatem cum omnibus rebus, et Reliquiis Ecclesiarum, ipsi eciam propria in persona Regie Majestati, et Regno Hungariae in sex ebdomadis nulla nocimenta inferre presumpt.“ — Budapesti egyetemi könyvtár: Coll. Kaprinayana. B. Tom. XI. No 13

Juhász József.

1. kép I. Miksa német császár csapatai elfoglalják Székesfehérvárt 1490-ben.
Eredetije a székesfehérvári muzeumban.